

posedi v družbi drugih, njej podobnih žensk. Greti noge sedemdesetletnemu onemoglemu starcu zato, ker veš, da si prestar, da bi zmožel kaj boljšega, mu podstavlja nočno posodico, kadar je bolan — ne, tega Kata Lejkova ne bi zmoгла.

Ampak, zdaj je vendar predana usodi. Mogoče je bilo kdaj z Brumeničko tako: postavili so jo na cesto. Nekaj časa se je upirala, potem pa je po dolgem gladovanju srečala starega advokata, ki si je toliko prihranil, da upa v miru skromno dočakati smrt.

Človek, je mislila Kata, je mnogočesa zmožen. Kadar je sila, tedaj se ukloneš.

(Dalje prihodnjič)

Univerza in njen materialni razvoj

F. Petrè

II. Knjižnice, seminarji in instituti.

Če država z izrednimi krediti iz svojih letnih proračunov v Ljubljani ni zidala univerzitetnih stavb, je morala svoje popolnoma pasivno stališče pač izpremeniti pri materialni podpori knjižnic, seminarjev in institutov univerze, za katere gre denar iz stolpcev „stvarnih izdatkov“ v državnih proračunih. Zato nam tu ne gre toliko za vprašanje, ali je država podpirala univerzo, ampak za vprašanje, v koliki meri jo je podpirala in v kakem sorazmerju z ostalima univerzama v državi.

Vprašanje opreme univerze je bilo pač najtežje ob njeni ustanovitvi, saj so za tako delo potrebne ogromne investicijske vsote, ki jih požirajo nabave knjižnih zbirk vseh strok, instrumentov, učil, aparatov, rudninskih zbirk, strojev itd. Vlada je določila l. 1919. za ustanovitev univerze znesek 1.000.000 kron ali preračunano v kasnejšo dinarsko valuto 250.000 Din. Za potrebe svojega namena je bil ta znesek uprav malenkosten; v primerjavo naj navedem dejstvo, da je deželni odbor kranjski l. 1898., ko je bilo prvič v zgodovini pokreta za univerzo govorjeno tudi o višini denarnih potreb za njeno ustanovitev, določil kot svoj prispevek 250.000 gld., s povdarkom, da je to le majhen del vsote, ki jo bo morala dati v ta namen centralna vlada na Dunaju. Toda po ustanovitvi so z enim milijonom kron kljub vsemu organizirali prve univerzitetne knjižnice, seminarje in institute. Le s pomočjo privatnih darov je bilo mogoče, da je prišla univerza do svojih razmeroma bogatih knjižnic, med katerimi zavzemata prvo mesto juridična knjižnica in knjižnica slovanskega seminarja. O delu profesorjev v tej dobi piše univerzitetni zgodovinar: „Profesorji so sami s

svojimi zvezami brezplačno pridobivali institutom in seminarjem zbirke in knjige, ali pa jih nabavljali pod roko za nizko ceno. In to tedaj, ko sami zase niso bili sigurni, ali jim bo mogoča najskromnejša materialna eksistenca. Univerzitetni svet se je moral brigati za številna vsakdanja vprašanja, ki bi nanje nihče ne mislil, nihče ne verjel, da bi sploh kdaj mogla priti v pretres v taki korporaciji.“ (Ljubljanska univerza 1919—1929, Universitas Alexandrina, str. 241.) Trdna volja in velika delavnost prvih organizatorjev univerze je skrbela torej tudi za opremo univerze, kot ji je zagotovila prva najnujnejša poslopja. Apelu na javnost, ki ga je izdal univerzitetni svet na svoji prvi seji dne 18. septembra 1919, so sledile nabiralne akcije, ki so dale univerzi osnovno bazo njenih zbirk, da je bilo mogoče začeti z delom. Torej zopet privatna podpora in pa cenene prodaje univerzi, pri katerih je prodajalec dosti bolj upošteval smoter, kot pa resnično tržno ceno prodanih knjig. Le tako so mogli priti posamezni seminarji do knjižnega bogastva, ki danes dvakrat ali trikrat presega zneske, katere je dala država v kasnejših letih kot vsakoletno subvencijo posameznim seminarjem.

V zadnjih letih pa je stanje tako, da državne subvencije zadoščajo le za vezavo knjig, upravne stroške, naročnino za revije, med katerimi pa manjkajo posameznim institutom tudi take strokovne revije, ki bi jih ne smel pogrešati noben znanstveni institut in najmanj univerzitetni seminar, in le še za nekatere nakupe novih znanstvenih knjig. Povojna leta so prinesla vsem strokam velike obogatitve, mimo katerih ne more tudi pri nas nihče, ki hoče ostati v stiku z inozemskim znanstvenim svetom. Toda z dotacijo, kot jih imajo v državnem proračunu posamezni seminarji in instituti, ni mogoče sproti kupovati izhajajočih del, vrzeli leto za letom rasejo in ni upanja, da bi se mogle kdaj nadoknaditi. Poleg znatno nižjih dotacij, kot jih imata ostali univerzi, je Ljubljana še v nekem oziru težko prizadeta. Ker nima centralne univerzitetne biblioteke, kateri bi bil z zakonom zagotovljen dolžnostni izvod vseh v državi izhajajočih knjig in publikacij, mora nabavljati z denarjem iz letnih proračunov tudi domača znanstvena dela, kar slabi njeno kupno moč za inozemska.

Danes se na univerzi v veliki večini primerov vodje seminarjev s tiho resignacijo do skrajnosti omejujejo v knjižnih nabavah, posebno inozemskih, ki prihajajo razumljivo največ v poštev. Seveda pri tem znanstveno delo in dijaški študij trpita, saj so cele stroke, za katere v Ljubljani ne dobiš priročnikov, kaj šele specialnih del. Ko je omejena knjižnica, se mora omejiti v svojem znanstvenem delu še profesor. V Ljubljani je v zadnjih letih število znanstvenih časopisov, revij in separatnih del univerzitetnih profesorjev znatno padlo. Država

tega dela pri nas ni nikdar denarno posebno podpirala, v zadnjih letih pa je svoje prejšnje podpore odtegnila še banovina, da bo bilanca teh let kratka: zastoj. Le redek je na univerzi profesor, ki ga čut dolžnosti do svojega poklica in potrebe znanstvenega dela tirajo, da mimo nizkih državnih subvencij iz lastnih sredstev nabavlja svojemu inštitutu knjige in tako množi državno imetje. Kdor bo nekoč pregledoval zaklade univerze in jih primerjal z vsotami iz državnih proračunov, s katerimi naj bi se bile nabavile te knjige, bo moral ugotoviti, da so se tu godili čudeži. V letih, ko je nad univerzo prežala mnoga nevarnost, izhajajoča sedaj iz Beograda z grožnjami ukinitve ali redukcij, sedaj iz nas samih, ko so nekateri naši ljudje podzemno izpodkopavali univerzo, ker ni mogla biti v podporo njihovemu, slovenski skupnosti škodljivemu ravnanju, je le manjšina na univerzi vztrajala v požrtvovalnosti, s katero je bila univerza ustvarjena.

Primerjanje stvarnih izdatkov (t. j. za oskrbo seminarjev in inštitutov, dalje za najemnine, upravo in potne stroške) države za vse tri univerze pokaže sledečo sliko:

Redni državni proračuni Ministrstva prosvete, stvarni izdatki

za leto	beograjska univerza	zagrebška univerza	ljubljska univerza
1919/20	369.010.— Din	785.441.— kron	—
1920/21	1,555.104·20 „	12,501.055.— „	1,982.150 kron
1921/22	1,555.104·20 „	12,501.055.— „	1,982.150 „
		25,387.547.— kron	5,964.500 kron
		= 6,346.886·75 Din	= 991.075 Din
1922/25	4,995.350.— „	4,857.250.— „	691.500 „
1925/24	4,995.350.— „	4,857.250.— „	691.500 „
1924/25	16,615.000.— „	7,924.000.— „	1,428.500 „
1925/26	16,615.000.— „	7,999.000.— „	1,428.500 „
1926/27	16,855.000.— „	8,890.000.— „	1,969.960 „
1927/28	10,968.000.— „	7,299.048.— „	1,550.750 „
1928/29	12,175.000.— „	8,555.628.— „	2,418.000 „
1929/50	8,999.000.— „	9,846.025.— „	2,553.160 „
1950/51	8,628.820.— „	11,542.590.— „	2,999.500 „
1951/52	8,486.720.— „	8,277.558.— „	2,120.500 „
1952/55	6,350.800.— „	7,287.598.— „	1,607.500 „
1953/54	5,084.950.— „	6,665.765.— „	1,545.670 „
1954/55	4,558.385.— „	5,700.875.— „	1,249.264 „
	128,704.591·40 Din	105,785.071·75 Din	22,822.779 Din

Kot pri izrednih kreditih kaže tudi zgornja tabela stvarnih izdatkov za univerzo veliko nesorazmerje v višini državnih dotacij beograjski in zagrebški na eni in ljubljanski univerzi na drugi strani. Od vsote 22,822.779 Din je ljubljanska univerza stvarno prejela

19.692.845,45 Din. Tudi če se upošteva večje število slušateljstva in zato umevno večje režijske stroške beograjske in zagrebške univerze, so bile dotacije za Ljubljano prenizke. To tem bolj, ker je bilo treba v prvih petnajstih letih od ustanovitve univerze na novo opremiti institute in knjižnice, ki sta jih Beograd in Zagreb imela še izpred vojne; med tem, ko so bili na ostalih univerzah potrebni le stroški za vzdrževanje, bi morala Ljubljana znatne vsote šele investirati. Mesto države so pri filozofski in juridični fakulteti opravile to delo nabitralne akcije, volila in cenene prodaje, tehnična fakulteta je prejela ob ustanovitvi znatne zneske za opremo svojih institutov iz „Tehničnih visokošolskih fondov“, v katerih se je stekal denar domačih gospodarskih krogov, medicinska fakulteta pa ni uživala večjih podpor ne od ene ne od druge strani, da žive njeni instituti že vsa leta od ustanovitve tako v nezadostnih proktorih kot s popolnoma pomanjkljivo opremo kar se tiče instrumentov in knjižnic. Razlika med Beogradom in Ljubljano je tu najhujša: tam so zazidali v same stavbe 77 milijonov dinarjev, tu okoli 500.000; najbolj karakterističen pa je primer, da v desetih letih ni bilo mogoče dobiti iz drž. proračuna 150.000 Din za opremo glavne medicinske predavalnice, ki stoji tako v kljub skrajnemu pomanjkanju prostora vsa leta prazna.

Kasnejši državni proračuni so res z izrednimi dotacijami podprli opremo nekaterih oddelkov univerze, posebno na tehniki, toda tudi znaten del kasnejših investicij za stroje, rudninske zbirke in podobno so oskrbela zopet domača gospodarska podjetja. Posamezni oddelki, ki imajo po svojem delu ali osebi vodje seminarja stik z gospodarskimi krogi, še danes reflektirajo bolj na njihovo pomoč kot pa na državno. Zato tudi premoženje, ki so ga počasi nabrali univerzi in s tem državi, znatno presega državne dotacije.

Študij proračunov kaže, da so postavke v neki dobi stalno rasle, nato pa pričele padati, kar traja še danes. To je v skladu s tendencami splošnega državnega gospodarstva. Toda tudi tu moremo opaziti razliko med Beogradom in Zagrebom ter Ljubljano: Ljubljana je ostajala v vseh petnajstih letih v skromnih mejah 1.—5. milijonov, Beograd in Zagreb sta imela v desetletju ugodnih gospodarskih razmer zelo visoke dotacije, ki so omogočale vse drugačen materijalen razvoj njihovih univerz kot pa ljubljanske. Tako je razumljivo, da je Beograd do danes lahko popustil do četrtnine nekdanjih dotacij, medtem ko Ljubljana ne more pod polovico.

Dalje je znaten del svoje opreme prejela beograjska univerza na račun nemških reparacij. Letna rektorska poročila govore o vagonih nabav, ki jih je prejemale univerza. Ker so bili to najpreciznejši stroji

in instrumenti, bi preračunani v dinarsko vrednost, silno izpremenili višino medsebojnih prejemkov posameznih univerz.

Tudi pod tem vidikom je treba gledati nizke dotacije ljubljanske univerze za njene stvarne izdatke.

Krvave rože

Poglavje iz povesti „Krista Alba“

Lojz Kraigher

Pa se je zgodilo, da je obiskal rdečo lučko Davorin Legiša, krčmarjev sin iz sosednega trga tamkaj ob sovodju bele in črne reke. Krepek, velik in plečat, lep in kodrolas možak; nadarjen človek; razvraten, ampak duhovit, zelo zabaven veseljak. Vojna ga je bila iztrgala iz zadnjega razreda srednje šole in mu onemogočila nadaljni študij. Po prevratu se je doma marljivo lotil dela in pomagal v krčmi in pri gospodarstvu. Seveda pa je bilo vsega le premalo, da bi zadostovalo njegovim duševnim in telesnim silam, da bi izčrpalo njegovo moč, njegovo voljo in njegovo častihlepje. Oče mu je bil čvrst, mladosten, kakor je še danes, pa mu ni mogel in ni hotel prepustiti gospodarstva. Če bi bil Davorin samostojen, da bi se lahko ženil in da bi nosil odgovornost za dom in uspevanje podjetja, bi bil morda že tedaj na svojem mestu zmeren, priden, ponosit. Tako pa — delovanje v javnosti in v društvih je bilo skoraj izpodrezano; sam lov ne more izpolnjevati mladega, živahnega, delavnega človeka; — se je razočaral nad razmerami, nad svojim domom in nad samim seboj; zazdel se je sam sebi nepotreben in odveč in je zaživel vetrnjaško, lahkomiselno življenje ponočnjaka, kvartopirca in razgrajaja. Zapravljal je denar — in če ga ni mogel izsiliti od očeta, je ostajal dolžan in je tolažil upnike, da že pride čas, ko bo samostojen in premožen in ko bo mogel vse poplačati.

Krista Alba se je v Davorina Legišo zaljubila. Še enkrat je vzplapolala njena strast, še enkrat je zagorela ko goreči grm, da so objeli vroči zublji lepega izvoljenca in švignili lizajoč in sigajoč ob njegovih čvrstih udih in do njegove plave, kodrogrive glave. Kakor da se je v ti ljubezni izpolnilo vse njeno domotožje, vse njeno hrepenenje po domačnosti, vse njeno koprnenje za požrtvovalnostjo ljubeče ženske duše. Ni si upala niti misliti na to, da bi se približala svoji materi onkraj trga, svojemu bratu in njegovim, svoji domačiji, — pa je položila v to ljubezen do Davorina vse, kar je še ostalo lepega in dobrega v njenem skoraj že ovenelem srcu, a tudi vso divjost svoje nizke in